

باز طراحی مجدد محیط استراتژی احیای چمن ها

عضو هیئت علمی دانشگاه بوعلی همدان مطرح کرد:

سیهرغرب، گروه شهر – طاهره ترابی مهوش: عضو هیئت‌علمی دانشگاه بوعلی همدان بایان اینکه از طریق بازطراحی مجدد محیط می‌توان نسبت به بازآفرینی محلات قدیمی که نماد هویتی خود را از دست‌داده‌اند اقدام کرد گفت: متأسفانه در محلاتی همچون محله نظریبگ، محله جـولان، محله آب دوباره، محله کاه‌بار از سال‌های قبل نـمادهای هویتی را بـین رفته است و درواقع در این مناطق سال‌هاست که دیگر چمن با مفهوم کاربردی که در گذشته حیات شهر همدان فعال بوده وجود ندارد.

بسیاری از بافت‌های سنتی که زمانی مایه افتخار و مباهات شهرها بوده‌اند در حال حاضر در معرض فرسایش و تخریب قرار گرفته‌اند به‌گونه‌ای که بخش مهمی از جمعیت آن مناطق جایجا شده‌اند و میراث فرهنگی، تاریخی و اجتماعی متخـصص محله‌های تاریخی از بین رفته و یا در حال تخریب است و تنها تعداد اندکی از بناها به‌سختی روی پـسا ایستاده و به یادگار مانده‌اند که یادآور میراث گذشتگان بوده و هویت دیرین بافت را نمایان می‌سازند.

حال آنکه در تعریف بافت فرسوده شهری می‌توان گفت بافت فرسوده شهری به عرصه‌هایی از محدوده قانونی شهرها اطلاق می‌شود که به دلیل فرسودگی کالبدی، برخورداری نامناسب از دسترسی سواره، تأسیسات، خدمات و زیرساخت‌های شهری آسیب‌پذیر بوده و از ارزش مکانی، محیطی و اقتصادی نازلی برخوردارند و به‌طورکلی کاهش کارایی هر پدیده‌ای، فرسودگی آن را در پی دارد پس هنگامی‌که در محدوده‌ای از شهر، حیات آن به هر علتی رو به رکود می‌رود، بافت شهری آن محدوده درروند فرسودگی قرار می‌گیرد به عبارت دیگر فرسودگی بافت و عناصر درونی آن در این مناطق یـا به سبب قدمت و یا فقدان برنامه توسعه و نظارت فنی بر شکل‌گیری آن بافت به وجود آمده و در پی آن این بافت‌ها به دلیل فقر ساکنین و مالکین آن‌ها امکان نوسازی خود به خودی را نداشته و نیز سرمایه‌گذاران انگیزه‌ای جهت سرمایه‌گذاری در آن ندارند.

بافت فرسوده شهر همدان هم از این قاعده مستثنا نیست.در حال حاضر با ساخت‌وسازهای وسیع شهر در مناطق دیگر، بافت‌های فرسوده در حال تبدیل‌شدن به مناطق مخروبه شهر هستند اگرچه در سال‌های اخیر بافت‌های فرسوده شهر موردتوجه قرار گرفته و مسئولین را به این فکر واداشته است که هرچه سریع‌تر راجع به این مسئله چاره‌ای بیندیشند اما شهر به‌عنوان پدیده‌ای مکانی- زمانی در نقطه‌ای خاص ایجادشده در فضا تکامل یافته و رشد می‌کند و در هر مقطعی از تاریخ، دگرگونی‌های کُتی خود را به تغییرات کیفی موردنیاز عصر خود تبدیل می‌کند پس هرگاه آن دو بعد، از شهر در هماهنگی، هم سوئی و هم‌نوائی با یکدیگر نباشند و شهر[] مکان در تقابل با شهر- زمان قرار گیرد، فضای شهری و کالبد آن کارایی خود را از دست‌داده و از جاذب‌گویی به نیازهای آنی و آتی سـاکنانش بازخواهد ماند قبل از رشد سریع شهرنشینی، فضاهای شهری و به‌تبع آن کالبد شهرها نامناسب یـا نـیـاز ساکنین آن شکل می‌گرفت و از هماهنگی خوبی برخوردار بود، بر این اساس عناصر موجود شهرها علاوه بر اینکه به‌نوعی فضای فیزیکی شهر را شکل می‌دادند، بیانگر ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی ساکنین آن

نیز بودند اما با رشد سریع شهرنشینی ناشی از تحولات اقتصادی داخلی و خارجی طی دوران معاصر، نظام شهری کشور دچار تغییرات فراوانی شد که در پی آن مهاجرت‌های بی‌رویه به سمت شهرها را در پی داشت که ثمره آن شکل‌گیری و توسعه شهرها نه بر اساس برنامه‌ریزی شهری بلکه مبتنی بر نیازهای مقتضی جامعه صورت گرفت حال‌آنکه خوشبختانه از سال گذشته دولت با طرحی با عنوان بازآفرینی شهر اقدام به احیا و بازسازی فضای بافت شهری برآمده و از سوی دیگر طی چند سال اخیر میحی با عنوان بازآفرینی محلات نیز در شهرها توسط اداره کل راه و شهرسازی و همراهی همکاری دو دستگاه متولی دیگر همچون شهرداری و میراث فرهنگی پیگیری می‌شود لذا با توجه به وجود محلات قدیمی در شهر همدان و درعین‌حال توأم شدن این محلات با میحث بازآفرینی شهری و بافت فرسوده بر آن شدیم که با یکی از اساتید حوزه معماری و شهرسازی دکتر محمدرضا عراقچیان استادیار دانشگاه بوعلی سینای همدان در این خصوص هم‌کلام شدیم که آیا در طرح بازآفرینی شهری امکان بازآفرینی محلات وجود دارد یا خیر؟ که در ادامه می‌توانید حاصل این گفتگو را بخوانید: عضو هیئت‌علمی دانشگاه بوعلی سینای همدان بایان اینکه در شهرهای مختلف با اشکال مختلفی از بافت همچون بافت فرسوده، با هویت و تاریخی و نیز بافت آسیب‌پذیر مواجه هستیم گفت: بنابراین باید توجه داشت که این مشکل و معضل تنها مختص شهر همدان نیست بلکه در تمام شهرهای دنیا که دارای سابقه تاریخی و یا اقتصادی که بر مبنای آن مهاجریپذیر و یا مهاجرفرست هستند شاهد این‌گونه بافت‌های مسئله‌ساز هستیم. محمدرضا عراقچیان افزود: این بافت‌ها با قرار گرفتن در حاشیه شهرها تحت عنوان حاشیه‌نشینی و یا قرار گرفتن در مرکز شهرهای قدیمی به بافت با هویت و تاریخی تبدیل می‌شوند درعین‌حال این مناطق شهر با مستقر شدن در قسمت‌های مختلف در پی از دست دادن کارایی خود به بافت‌های فرسوده تبدیل می‌شوند.

وی در تشریح بافت فرسوده با اشاره به بافت فرسوده منطقه جولان همدان که طی سال‌های اخیر اقدام به بازسازی آن شد تصریح کرد: در حوزه بافت با هویت ما با ساختمان‌هایی قابل نگهداری و تاریخی مواجه هستیم که این بناها نیازمند احیای دوباره از طریق تغییر کاربری برای استفاده گردشگران و عموم مردم است. استادیار دانشگاه بوعلی بایان اینکه متأسفانه در بافت جولان قدیم موضوع و یا محوری به جهت نگهداری از این سازه‌های قدیمی و با هویت به دلیل از دست رفتن کارایی وجود ندارد اذعان کرد: عدم کارایی و فرسوده‌شدن بافت عواقبی همچون ایجاد و افزایش مشکلات اجتماعی را در پی می‌آورد پس یکی از راهکارهای نسبتاً مناسب برای این‌گونه مناطق این است که طرحی با عنوان بازسازی برای آن تعریف و در پیی آن اقدام به خرید بافت فرسوده و احداث بافت جدید در آن کرد که خوشبختانه این کار را به‌نوعی در این بافت شاهد بوده‌ایم.

عراقچیان در ادامه با اشاره به قسم دیگری از بافت مسکن‌ساز که در حاشیه شهرها اغلب ایجاد می‌شوند خاطرنشان کرد: در این‌گونه مناطق با مشکلات عدیده‌ای همچون زیردانی (یعنی قطعات پلاک‌های مسکونی بسیار کوچک هستند به‌گونه‌ای که ۳۰ متر تا در نهایت ۱۰۰

متر را شامل می‌شوند)، معابر با عرض کم یا به‌اصطلاح نفوذناپذیر (یعنی خدماتی همچون آتش‌نشانی، آمبولانس و اتوبوس قابلیت نفوذ در این‌گونه معابر را ندارند) و نیز آسیب‌پذیری در مقابل عوامل همچون زلزله و حوادث غیرمتربقه مواجه هستیم.

وی بابیان اینکه آنچه تاکنون در خصوص بافت‌ها عنوان کردم همگی مشکلات عمومی بافت‌های شهر همدان هستند اظهار کرد:معمولا بافت‌های فرسوده شامل کالبد فرسوده می‌شوند یعنی ساختمان‌های قدیمی و فرسوده‌ای که در سالیان گذشته ساخته‌شده‌اند و عمری حداقل ۳۰ ساله را تجربه کرده‌اند.

این استاد معماری دانشگاه بوعلی سینا همدان با اشاره به اینکه این نوع بافت دیگر با قوانین و ضوابط شهری سازگاری ندارد و درعین‌حال به لحاظ ساختاری در حوزه تعریفش معابر نیز با مشکل مواجه‌اند اذعان کرد: اغلب معابر در این‌گونه مناطق ۴ تا ۶ متر عرض دارند که همان‌گونه که قبلاً ذکر شد در این‌گونه معابر امکان ارائه خدمات وجود ندارد.

عراقچیان بایان اینکه حتی نگهداری بافت‌های فرسوده به لحاظ اقتصادی به‌صرفه نیست اذعان کرد: از طرفی، با توجه به اینکه امکان ارائه حداقل خدمات در این مناطق وجود ندارد لذا کمتر کسی حاضر می‌شود در این نواحی و محلات مسکنی گریند.

این استاد معماری دانشکده هنر و معماری همدان با تأکید بر این‌که بافت فرسوده تنها

مختص شهرهای ایران نیست بلکه در دیگر شهرهای دنیا نیز این مشکل وجود دارد خاطرنشان کرد: در خصوص اینکه در محله همچون جولان آ یا می‌توان هم‌زمان بازآفرینی شهری نسبت به بازآفرینی محلات(بازآرایی هویت) اقدام کرد باید بگویم این طرح که توسط اداره کل راه و شهرسازی با همکاری دستگاه‌هایی همچون میراث فرهنگی و نیز شهرداری با مساعدت اساتید دانشگاهی در حال اجراست مختص محلات و چمن‌های قدیمی در شهرهاست که دارای نمادهای هویتی و درعین‌حال قابلیت بازسازی در آن‌ها وجود دارد است البته این طرح شامل بازسازی مرکز محله و چمن می‌شود پس بهسازی ساختمان‌های قدیمی را اداره کل میراث فرهنگی بر عهده دارد مثلاً در مرکز محله حاجی همدان علاوه بر مسجد چند ساختمان قدیمی باقابلیت نگهداشت وجود دارد که باید توسط این اداره کل خریداری و تملک شود حال‌آنکه در محله همچون جولان ازآنجایی که سال‌هاست نمادهای هویت آن از بین رفته نمی‌توان نسبت به احیای چمن آن امید داشت.

وی بابیان اینکه در بازآرایی محلات نمای ساختمان‌ها و درعین‌حال ضوابط مختص ارتفاع و نیز تغییر در نوع مصالح در معابر را شاهد هستیم اذعان کرد: در این‌گونه محلات سعی می‌شود نمای قدیمی را به بازسازی نوین ابقاء کرد اما درعین‌حال در داخل ساختمان‌ها باید نیازهای روز و ضرورت‌های نوین در نظر گرفته شود.

استادیار دانشگاه بوعلی سینای همدان با

تأکید بر اینکه متأسفانه در محلاتی همچون محله نظریبگ، محله جولان،محله آب دوباره، محله کاه‌بار از سال‌های قبل نمادهای هویتی از بین رفته است اذعان کرد: درواقع در این مناطق سال‌هاست که دیگر چمن با مفهوم کاربردی که در گذشته حیات شهر همدان فعال بوده وجود ندارد.

عراقچیان افزود: البته با بازطراحی مجدد محیط می‌توان نسبت به بازآفرینی محلات این‌چنینی نیز اقدام کرد به‌طور مثال در حال حاضر در محله نظریبگ عناصر کارکردی آماده همچون نانوائی، بقالی، عطاری و مسجد وجود دارد پس تنها لازم است که پارک کوچک در مرکز محله طراحی شود. تا چمن این محله قدیمی دوباره بازطراحی شود. وی در خصوص چگونگی جلب مشارکت مردم در راستای احیای محلات قدیمی شهر گفت: به‌واقع در حال حاضر یکی از معضلات مدیریت شهری در محلات با بافت فرسوده به عدم مشارکت مردم بازمی‌گردد چراکه متأسفانه مردم رغبتی به این کار نشان نمی‌دهند.

عراقچیان با تأکید بر اینکه عدم مشارکت مردم نشئت‌گرفته از آن است که اغلب ساکنین حال حاضر در این‌گونه مناطق مستأجر هستند پس فاقد ساکنین قدیمی است لذا تعلق خاطری مکانی دراین‌گونه مناطق کم‌رنگ شده است افزود: برای ایجاد و تقویت این تعلق‌خاطر به مکان لازم است نسبت به احیای عناصر خاص این محلات از جمله چمن و مرکز محله از طریق تخفیف در عوارض برای احیای و نیز راه‌اندازی شورایی در محلات اقدام کرد.

وی در خاتمه خاطرنشان کرد: البته در بازسازی بافت فرسوده تنها نمی‌توان بار را بر دوش شهرداری و یا اداره کل راه و شهرسازی گذاشت بلکه دیگر دستگاه‌های نیز باید همراه با این دستگاه تلاش کنند که البته دراین‌بین جایگاه ارباب جراید و رسانه‌ها را نمی‌توان نادیده انگاشت چراکه رسانه‌ها در این موضع می‌توانند جریان‌ساز بوده و در اجتماع حساسیت لازم را ایجاد کنند تا در جذب مشارکت مردم موفق بیشتری را کسب کنیم و این‌گونه مناطق به محلی برای حضور گردشگران تبدیل شود.

آنچه که در مقالات پژوهشی درباره چمن‌ها آمده است تقریباً با این تصویر هم‌خوانی دارد که در گذشته محوطه‌هایی به شکل مربع، مستطیل یا دوزنقه و با بدون شکل هندسی، در بعضی از محلات همدان وجود داشت که کوچهای اصلی محله بـدان منتهی می‌شد.این محوطه‌ها که «چمن‌نام داشتند، در حکم مرکز تجمع یا كانون محلات بودند. در این محوطه‌ها به اطراف آنها را اغلب مسجد، حـَمّام، چشـمه، زیارتگاه، سقاخانه و چند کان نانوائی، بقالی، کفـاشی، عطاری و قصابی و...دربزرگفته بود، درختان تنومند و کهنسال بود که مردم در زیر سایه آنها روی گیاهان سبز می‌نشستند، استراحت می‌کردند، از اوضاع و احوال هم باخبر می‌شدند و به رفق و صـق امور می‌پرداختند. در این میدان‌گاه اجتماعی، فـتح و بنایان و کارگران سیمای شایانه شهر را می‌آمدند، تا کسانی که به کار آنـان نیاز دارند، ایشان را به خانه یا کشتزار خود برده، از وجودشان استفاده کنند.

در گوشه‌ای از این چمن‌ها مستمندان می‌نشستند و کسانی که قصد یاری ایشان را داشتند، با کمک‌های نقدی و جنسی خود نیازشان

مبلمان شهری باید لذت بصری ایجاد کنند

متخصصان باید منظر شبانه شهر را ارزیابی کرده و برای آن طراحی منحصر به فردی انجام دهند

به سطح باز شهری به خاطر ارتباط ضعیف با محیط اطراف خود خسته‌کننده و یکنواخت‌اند، طراحان همیشه مایل‌اند آن‌ها را با چیزهایی اضافه پر کنند، به همین دلیل گاهی با طراحی بیش‌ازحد در آن‌ها مواجه می‌شویم. درحالی‌که فضاهای بازی که به‌خوبی طراحی شده باشند، نیاز به افزودن عناصر اضافی ندارند. چگونگی استفاده از این عناصر اغلب نمایانگر فرهنگی است که این عناصر در آن به کار گرفته شده‌اند. طراحان و معماران شهری به‌طورمعمول علاقه‌مند به نظام بخشی فضاهای شهری هستند، اما ماهیت به‌هم‌ریخته عناصر و متعلقات آن که بسیاری از خیابان‌های اصلی شهرها را پر کرده‌اند، اشخاص را به برخورد با آن‌ها به تأمل وامی‌دارد. امروزه تلویزیون‌ها و ماینیورهای بزرگ با کاربردهای تبلیغاتی و تفریحی در میدان‌های عمومی نصب و ساختمان‌هایی با بدنه هوشمند طراحی می‌شوند تا بتوانند تصاویری را به وجود آورند. در بعضی جاها توجه زیادی به نورپردازی ساختمان‌ها معطوف می‌شود تا به سرزندگی فضاها در شب بیفزاید. وارد کردن چنین عناصری به شهر ازنظر برخی صاحب‌نظران، نوعی طراحی شهری محسوب می‌شود زیرا در شهر تغییر ایجاد می‌کند. با شناخت اصول حاکم بر چگونگی شکل‌گیری مطلوب مبلمان شهری، فضای سبز، نمای ساختمان‌ها، پیاده‌روها و رنگ‌بندی آن‌ها و نیز طریقه پاک‌سازی و حذف زوائد شهری، هر شهروندی می‌تواند محل زندگی خود را زیبا ساخته و از این طریق نه‌تنها به زیبایی شهر کمک کند، بلکه حقوق شهروندان دیگر را که همسایگان و همسهریان او هستند نیز به رسمیت بشناسد. اگر هر شهروندی توجهی به نمای ساختمان خود نکند، قطعاً آرامش و حس زیبایی خواهی همسهریان خود را نادیده گرفته و به تعهدات شهروندی خود عمل نکرده است. طراحان شهری باید قبل از برداشتن هر گامی در جهت زیبای شهر، مطالعات دقیقی روی بافت انجام دهند. به‌عنوان مثال اگر قرار باشد درجایی ایستگاه اتوبوس نصب شود، ابتدا باید آسفالـت آن قسمت موردبررسی قرار گیرد. حتی زاویه تابش خورشید به ایستگاه هم نیاز به مطالعه و تحلیل دارد و در آخر طراح باید به دنبال آن باشد که این ایستگاه چه نمای

کنیم آن را وجود ندارند، یعنی آن‌ها را نادیده گرفته و به جلو برویم. در این مسیر یابسته است که طراح در خلق عرصه عمومی شهر از آزادی عمل برخوردار باشد و دخالتی در کار طراح اعمال نشود.

۳. جایگاه زیبایی و زیبایی‌شناختی در ادراک محیط شهری با توجه به اینکه در مفهوم زیبایی و زیبایی‌شناسی، مقوله «ادراک» نهفته است و مفاهیم مرتبط با فضای شهری، ارتباط مستقیم و بی‌واسطه‌ای با قوه «درک» انسان دارند، بررسی جایگاه زیبایی در «ادراک محیطی» مهم و ضروری به نظر می‌رسد. در همین راستا، درک انسان از محیط و فضای زیبایی با حضور در شهر ادراک می‌شود، از موضوعات موردتوجه طراحان و برنامه ریزان شهری به شمار می‌آید.

برای ادراک «زیبایی» در محیط، انسان باید وارد آن حوزه شده و ویژگی‌های آن را بشناسد. محیط به معنای عام کلمه، متشکل از فضاها و اجزایی است که مولات و ساحت‌های متفاوت و فعالیت‌های گوناگون زندگی انسان را احاطه نموده‌اند». در «محیط» است که انسان زیبایی را لمس و ادراک می‌کند؛ اما با اینکه انسان در اولین برخورد با محیط ارتباط بصری برقرار می‌کند، درک زیبایی و هویت فضایی، یک موضوع بصری صرف نیست. وقتی سخن از زیبایی شهر به میان می‌آید، تصور می‌شود که مردم فقط به زیبایی ظاهری فکر می‌کنند. به آرایش ساختمان‌ها، خیابان‌ها و رنگ‌آمیزی سطوح، درحالی‌که مقوله زیبایی و ادراک شهروندان نسبت به آن، به‌گونه‌ای است که تمام عرصه‌های مادی و روحی – روانی انسان را در برمی‌گیرد.

بنابراین، نباید زیبایی محیط را صرفاً زیبایی «بصری» تلقی کرد و وظیفه طراحی و برنامه‌ریزی شهری را به آن محدود ساخت. «زیبایی» مفهومی وسیع‌تر از حواس انسان، تجارب و خاطرات را در برمی‌گیرد. از این‌نظر، نحوه درک «زیبایی» در محیط شهری با نحوه ادراک «زیبایی» در طبیعت و آثار هنری یکسان نیست و از فرایندی متفاوت پیروی می‌کند.

ادامه دارد

سیهرغرب، گروه شهر- محصولات مبلمان شهری نیز باید خود با ویژگی‌هایی که ایجادکننده لذت بصری باشد، مزین شوند.

در بخش قبل گفتیم از منظر جامعه‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی، «شهر» پیچیده‌ترین جایی است که انسان در آن سکونت دارد و آشنفـتـه‌ترین پیوندهای انسان با محیط در آنجا شکل می‌گیرد. شهر، ظرف فعالیت‌های انسان و ترکیبی از عناصر طبیعی و ساخته‌های دست انسان است. شهر، همواره حواس مختلف انسان را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. «شهر» تبلور آرزوها و تفکرات جامعه است. اثری انسانی با عمری نسبتاً طولانی است. انسان همواره برای زیباتر کردن محیط زندگی خود از خانه و محله کار گرفته تا کوچه، خیابان و میدان در سعی و تلاش بوده است؛ بنابراین «شهر» به‌عنوان بستر و محیط زندگی انسان، باید علاوه بر تأمین نیازهای زمینی و مادی مردم بتواند هر چه بیشتر به نیازهای اجتماعی، روانی و عاطفی آنان نیز پاسخ دهد. اینک در ادامه

۲-۱- مبلمان شهری

نما در لغت به معنی صورت ظاهر هر چیز و در معماری به منظره خارجی هر سازه، بنا یا عمارت گفته می‌شود؛ بنابراین نمای شهری مجموعه‌ای از تمامی نماهای موجود در شهر ازجمله نمای ساختمان‌ها نمای باکـن‌های شهر، نمای پیاده‌روها و حاشیه میدان‌هاست.

۲-۲. مبلمان (اثاثیه) شهری

مبلمان شهری بخش مهمی از محیط‌زیست ما را تشکیل می‌دهد که در تعامل مستقیم یا غیرمستقیم